
La Crítica

L'entrevista — Maria Coll

Marina Garcés, filòsofa

Aquesta professora de la Universitat de Saragossa, que defensa la filosofia com una forma de vida, s'ha convertit en una de les pensadores més influents del moment a Catalunya. Amb ella conversem sobre el pensament crític i la funció de la crítica a la societat actual.

*“LA SOCIETAT NO
ÉS CRÍTICA, SINÓ
CRITICAIRE”*

Just el dia abans que agafi un avió cap a Nova York, entrevistem la filòsofa Marina Garcés, una de les pensadores més influents i conegudes del moment a casa nostra. A la llibreria del centre de Barcelona on ens ha citat –tot i ser professora de la Universitat de Saragossa viu a la capital catalana– tenen el seu darrer llibre –*Filosofia inacabada* (Galaxia Gutenberg)– exposat de forma visible i entre la llista dels volums més venuts d'entre els de no-ficció.

La crítica és un valor vinculat exclusivament a les societats modernes?

Fa poc vaig iniciar un curs de filosofia política moderna fent aquesta mateixa pregunta als estudiants. La resposta és ambivalent. D'entrada, hem de tenir clar que la paraula “crítica” és d'origen grec. Totes les paraules del nostre idioma que comencen o tenen la síl·laba *cri* –crítica, criteri, discriminar...– tenen a veure amb discernir o separar, en tallar una cosa segons el seu bon o mal resultat, en separar el gra de la palla.

Per tant, la crítica també tindria aquest ús?

La crítica és l'art de posar límits i de separar allò que considerem bo, d'allò que considerem dolent. Això no vol dir que la finalitat de la crítica sigui exclusivament jutjar. Jutjar només és un sentit molt específic de la crítica. Per exemple, ho fem a Facebook quan marquem “m'agrada” o ho fan els crítics d'art, de literatura o de cinema als mitjans de comunicació.

Però si la crítica prové dels grecs, per què considerem el pensament crític com una herència moderna?

Amb la modernitat la crítica, com a actitud fonamental que vincula l'ésser humà a la seva societat i collectivitat, deixa de ser específica de determinats àmbits i passa a ser constitutiva del subjecte modern. Dit d'una altra manera, mentre a l'àmbit grec la crítica estava associada exclusivament a determinades professions, a la modernitat se suposa que tot ciutadà ha de tenir actitud crítica per entendre, relacionar-se amb el món i ser lliure.

I quines eren aquestes professions que abans tenien el privilegi de criticar?

En època clàssica, l'activitat crítica estava en mans dels jutges. Ells discerneixen entre culpable i no culpable. I, també, en poder dels metges. Els metges eren aquells que tenien la capacitat de discernir si una persona estava bé o malament. De fet, la paraula “crítica” continua lligada a l'àmbit sanitari quan diem que una persona ha tingut una crisi o està en estat crític. I, ja a partir del renaixement, la crítica s'associa als actuals filòlegs, perquè aquests restitueixen el sentit i tornen a llegir els textos antics, clàssics i sagrats.

Per tant, abans eren crítics uns pocs i ara ho som tots. Però, antigament, estava clar que qui criticava tenia criteri per fer-ho. Ara, quan l'actitud és generalitzada, no és pas així...

A l'entrada de la crítica de l'Enciclopèdia francesa, escrita al segle XVIII –un moment en què s'amplia aquest concepte de crítica–, s'especifica: “tota persona dotada de la capacitat i de la sensibilitat suficient està dotada per relacionar-se lliurement amb les produccions humanes”. En aquest condicionant és on entra l'educació, la política... Per tant, la crítica, com a actitud que ens permet relacionar-nos lliurement amb allò que fem i en allò que som, té un pressupòsit: tenir-ne les capacitats. Per això, en el gir modern, també es posa l'educació en el centre. Perquè si no es dota la persona de capacitats, d'intel·ligència i de sensibilitats per convertir-la en un subjecte autònom i de crítica, caiem en l'arbitrarietat del judici sense criteri. I el judici sense criteri és la dictadura de la opinió, del “m'agrada”/“no m'agrada”, “estic en tu”/“contra tu”... Un món de discriminacions fetes sense arguments, sense avaluació i sense valoració d'allò que fem.

En aquest moment, estem en aquesta situació? S'està imposant la crítica per la crítica, sense argumentació?

Avui es confon l'opinió amb el pensament, base de la filosofia. La filosofia no busca determinar si una cosa és veritat o falsa, sinó examinar-ne els arguments. Actualment, en el reialme de l'opinió en què vivim, guanya qui exposa amb més contundència la seva manera de veure les coses. Per això, en aquest moment, hem de reivindicar la distinció entre: poder opinar i poder pensar. Són coses diferents. Només

quan defensem que tota opinió pot ser sotmesa a una crítica des del pensament, guanyarem en llibertat col·lectiva i ens aproparem més a una societat realment crítica i no críticaire, que és on estem ara.

És fonamental ser una societat crítica per ser una societat adulta?

El terme societat adulta també és molt modern. Kant va escriure aquest terme en el famós text *Què és la il·lustració?*, un assaig publicat en un setmanari d'idees. Segons ell, la il·lustració és la majoria d'edat de l'home. Però no hi som, sinó que hi estem anant. Dit d'una altra manera, la il·lustració no és un estat, sinó un anhel. De fet, dos segles i mig després, dubto que aquest progrés cap a una societat adulta s'hagi pro-

“La crítica és l'art de posar límits i de separar allò que considerem bo, d'allò que considerem dolent”

“Tot ciutadà ha de tenir actitud crítica per entendre, relacionar-se amb el món i ser lliure”

duït. De fet, més aviat estem vivint constants involucions d'aquest desig.

No és una visió massa optimista de la societat... Per què creu que anem enrere?

Els il·lustrats moderns associaven el fet de ser adults a l'autonomia i al fet de decidir críticament què s'ha de fer i valoraven especialment les eines d'emancipació respecte el dogmatisme i els arguments autoritaris (educació, coneixement, ciència...). Avui, però, quan tenim a les nostres mans totes les eines que es consideraven condició per garantir la majoria d'edat –accés al coneixement i democratització del saber–, hi ha infantilisme, dogmatisme, arbitrarietat, una *crítoneria* i una incapacitat d'autonomia molt paradoxal.

Tot al contrari.

Actualment estem en una situació d'analfabetisme il·lustrat. Ens hem il·lustrat –el debat d'idees de la població en general és alt– però tot i així la relació amb el

La Crítica

coneixement no ens està fent més lliures, sinó més obedients. Igual que els nens ara necessiten algú que ens doni els criteris abans de poder decidir amb autonomia. Aquesta és una condició del nostre temps respecte la qual encara hem de pensar.

Això vol dir que no hi ha una explicació per aquest fenomen?

Bé, actualment s'estan capgirant els supòsits de la tradició crítica. Hi ha molts elements que ho expliquen. Personalment ho estic treballant en aquests moments perquè com a professora i com a mare m'obsessiona pensar com trencar aquesta paradoxa.

Molts pensadors han assegurat que la societat espanyola ha estat poc crítica tenint en compte les circumstàncies que ha viscut el país els darrers anys. Les crisis són bones per la crítica, o tot el contrari?

Aquest seria precisament un dels elements que explicaria aquesta paradoxa i aquest analfabetisme il·lustrat. L'analfabetisme il·lustrat ens fa inoperants, passius i, fins i tot, cruels i indiferents respecte a situacions que, ens afectin o no personalment, ens concerneixen i ens haurien de fer reaccionar. Un dels factors que expliquen aquesta situació és el sentiment de desproporció que tenim.

Un sentiment de desproporció?

Sí. Existeix un salt d'escala entre allò que ens afecta com a persones i com a col·lectivitat i la capacitat d'acció per canviar-les, és a dir, les conseqüències de la nostra acció en el món actual. Quan els moderns pensaven en l'acció, els efectes de les seves conseqüències era molt restringit i mesurable, perquè en aquell moment la societat era molt poc complexa. En canvi, avui, la globalització –entesa com a interconnexió i interdependència de tots els fenòmens que ens concerneixen–, ens provoca impotència; base de sentiments apolítics, acrítics i desafectació. La gent no és ignorant, però pensa: “Ja sé que això passa, però jo que hi puc fer?”. El problema és que actualment és molt difícil percebre els efectes d'allò que fem perquè les dinàmiques que mouen el món són molt grans i desproporcionades.

I, doncs, quina és la proposta per superar aquesta barrera i enderrocar el sentiment acrític?

Un dels reptes actuals és fer-nos subjectes en múltiples escales alhora. Això és molt difícil. Tenim tradicions ètiques polítiques de molts tipus, però no una que tingui en compte aquesta dimensió de la totalitat, que s'emmarqui en una acció global, però que al mateix temps no sigui abstracte i no es desvinculi de l'acció local. Els moviments filosòfics, culturals, polítics, socials... hauríem de treballar en aquesta línia perquè sinó l'afecte immediat és la impotència.

És positiva la crítica si després aquesta no es converteix en acció?

La crítica, si ens basem en els autors de referència del pensament crític modern, sempre es considera actitud i activitat transformadora, en ella mateixa i per les seves pròpies conseqüències. La crítica, en sentit radical, sempre és activitat transformadora. El mateix Kant, que fa de la filosofia una crítica, assegura que la crítica no es pot desvincular de la noció de progrés. Segons ell, no hi ha crítica sense efectes en l'avenç històric. I si anem a Marx, l'altre gran referent del pensament crític modern, aquest afirma que no hi ha crítica que no sigui una praxis. I la praxis no és l'aplicació d'instruccions que la teoria ens dona, sinó la capacitat que tenim els humans de transformar les nostres vides a través de la nostra acció i respecte allò que pensem sobre la nostra acció. I, finalment, Nietzsche, el tercer gran nom del pensament crític, diu que tota crítica és creació. La crítica és la destrucció dels vells valors caducs i la creació de nous. En resum, la crítica és progrés, praxis i creació, i, quan no tenim en compte això, caiem en el parlar per parlar i en la crítica fàcil, que acaba desembocant en l'insult i en la queixa.

Abans ja apuntava la importància de l'educació, però per passar de la societat crítica a la societat crítica, quins pilars s'han de potenciar?

Jo sempre dic que l'autonomia, que és condició per a la crítica, perquè sinó no podem pensar-nos separats d'allò que rebem, és una virtut col·lectiva i no un atribut individual, encara que aquesta

modernitat liberal ens ha fet entendre l'home com una persona propietària de si mateixa i desembocada a l'individualisme. Però la pregunta és des de quins àmbits hem de potenciar, individualment i col·lectivament, aquesta autonomia? I, en aquest sentit, òbviament, l'educació, entesa com la trama de vincles que teixeixen els diferents àmbits de la vida col·lectiva, ha de ser un aprenentatge continu, tant d'adquisició de nous sabers com de pensament crític.

Però això no és tot...

No. També crec que hem de pensar en l'acció a l'esfera col·lectiva des de múltiples escales. Tradicionalment ens hem dotat d'unes escales institucionals (sistema escolar, mercat laboral, administracions, etc) vers les quals hem dirigit la mirada per dir-los que actuïn. Ara, però, ha arribat el moment de polititzar l'existència i la vida quotidiana. I això no vol dir passejar-nos amb una xapa a la solapa, sinó situar-nos de forma compromesa i exposada i que allò que fem transformi els àmbits més significatius de les nostres vides.

“L'analfabetisme il·lustrat ens fa inoperants, passius i, fins i tot, cruels i indiferents”

“La crítica sempre es considera, en ella mateixa, actitud i activitat transformadora”

La confrontació d'opinions pot generar conflictes. Avui tenim la pell massa fina?

Estem en un moment de molta susceptibilitat i de molta irascibilitat, segurament per diversos factors, però principalment per un enduriment de les condicions de vida i per una reducció de les expectatives. I això ha creat un malestar social que en comptes de traduir-se en aliança s'ha traduït en antagonisme; literalment ens barallem entre nosaltres en comptes de treballar conjuntament per combatre aquells poders o persones que estan beneficiant-se d'aquesta situació. I això també

Marina Garcés en un moment de la conversa sobre el valor de la crítica.

Filosofia reivindicativa

Marina Garcés (Barcelona, 1973) és profesora titular de Filosofia de la Universitat de Barcelona i membre de la seva Càtedra de Filosofia Contemporània. També ha col·laborat amb altres universitats, com la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), la Universitat d'Alcalá o la Universitat de Girona. I forma part del Màster en Pràctiques Escèniques Contemporànies de l'Institut del Teatre de Barcelona. Ha impulsat la Fundació Espai en Blanc (www.espaienblanc.net), una aposta col·lectiva per una relació compromesa, pràctica i experimental amb el pensament filosòfic. Defensa la filosofia com una forma de vida, un art que neix al carrer i que continua sense interrupció a l'espai privat, a casa. Marina Garcés avui és considerada una de les cares més visibles de la generació de filòsofs catalans nascuts a les dècades dels 60 i 70 i una de les filòsofes del moment amb més projecció. Ha publicat: *En las prisiones de lo posible* (2002), *Un mundo común* (2013) i *Filosofía inacabada* (2015). ■

es tradueix també un augment de la crueltat, de la competitivitat i del despotisme en molts àmbits de la vida i en una esfera pública molt irascible.

Quina és la clau per calmar la situació? Quina ha de ser l'objectiu del pensament crític avui?

Cal girar el to i guanyar radicalitat contra la irascibilitat. Interrompre aquest soroll i anar a les arrels del problema que ens fan mal. I és que quan mostrem una posició molt defensiva neguem la possibilitat d'arribar a la veritable arrel del problema. Una tasca del pensament crític avui, més que donar receptes i models vers on hem d'anar —cosa que no sap ningú—, ha de ser la tasca d'agafar la destralt i obrir un espai on poder reflexionar les coses des d'allà on creixen; perquè aquesta acció radical, tornar a pensar les coses des d'allà on creixen, sí que invita a l'aliança, que no necessàriament a l'acord. Però això,

“Cal guanyar radicalitat, interrompre el soroll i anar a les arrels del problema que ens fan mal”

“Les xarxes socials estan gestionades des d'actituds defensives, competitives i patrimonialístiques”

òbviament, vol dir fer moure a molta gent de la cadira.

Les xarxes socials han estat un botxí per a la crítica argumentada?

No sóc tecnòfoba i personalment faig un ús relatiu de les xarxes. De fet, un ús informatiu i no deliberatiu. Els efectes de les xarxes socials són clarament destructors i erosionadors d'aquesta possibilitat d'un

intercanvi transformador. Les xarxes socials tendeixen a reafirmar posicions, entitats i bàndols. Són una eina que crea efectes de reafirmació i no d'exposició. La crítica és una activitat transformadora, sobretot d'un mateix, i és molt difícil canviar si un no es mou. Les xarxes, en canvi, estan pensades més aviat per afirmar perfils i identitats. Creen un gran escenari d'allò que som i d'allò que volem representar en el món. A les xarxes compartim coses i les xarxes ens permeten una gran multiplicitat amb el món, però aquesta riquesa està gestionada des d'un caràcter fix i des d'actituds defensives, competitives i patrimonialístiques.

Les xarxes no estan pensades per l'autocrítica. Ens en falta?

I tant, ens manca molta autocrítica! I també sentit de l'humor, autoironia, humilitat i gosadia. Som molt cridaners, però poc valents. ■